

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיכר

גליון מס' 203

מסכת עבודה זרה ל"א-ל"ז

בס"ד, י"א ניסן תשס"ג

- ♦ סוגי החותמות והזיופים לדורותיהם
- ♦ תהליך יצור הגבינה והשלכותיו לעניין גבינות של גויים
- ♦ גיבון אנזימטי וגבון חומצתי
- ♦ המותר לאכול "גבינת עכו"ם"?

השבוע בגליון

- ♦ יין מפוסטר - התהליך והשלכותיו ההלכתיות
- ♦ חותמות על מוצרי מזון
- ♦ מוצרים שערכם ירד, זקוקים לחותמת?

- ♦ שיניים תותבות וקוצבי לב
- ♦ שיני הזהב בגיטו קובנא
- ♦ חתימה על טופס לפני הניתוח
- ♦ גזירות ותקנות חז"ל ומה שביניהן
- ♦ מאימתי החלו חז"ל לתקן ולגזור?

דבר העורך

לאן נעלמה העוזרת

לא בכל יום מדמין לדינו מעשה מרתק, מעניין ומרגש, היכול גם לשמש כ"סיפור לחג" לקראת חג הפסח הקרוב ובא. לפניכם הסיפור המדהים שהתרחש בבית משפחת ויסברוד שיחיו מבני ברק.

התגוררנו אז, לפני שנתיים, ברחוב רבן גמליאל, מספרת בעלת הבית. כדרך של נשות ישראל, גייסה גם משפחת וויסברוד לעוזרת את ידיה החרוצות של עוזרת רומניה בשם "יונה", אשר עשתה את מלאכתה כיאה וכיאות, בחריצות ובדקדקנות.

באותו יום, שלא יום ולא לילה היה, אלא ערב פורים היה, שקק הבית המולה רבתי ויהודי בשם ב. ברסקי הי"ו, ניסה בעדינות להסב את תשומת לב בני משפחת ויסברוד לנוכחותו מעבר למפתח דלתם, על ידי נקישות עדינות מה. לכשחלפו הדקות והוא עדיין ניצב בפני הדלת הסגורה, הגביר מידעו את קצב נקישותיו כמו גם את עוצמתו, ובמהרה שלחה בעלת הבית את עוזרתה הנאמנה לברר מי הוא זה ואיזה הוא הנוקש על דלתם.

לתדהמתם הרבה של בני הבית, שבה העוזרת נרגשת ומבוהלת, ובעודה בוכיה וסוערת הצטנפה לה בפנית אחד מחורי הבית וסירבה לענות לשאלות. מאחורי הדלת עמד עדיין ב. ברסקי והמשיך לסוּת את כוחו בנקישות, כשאין הוא מודע לדרמה המתרחשת בתוך הבית פנימה.

"משנוכחתי כי העוזרת אינה נענית לניסיונות הדיבור ומסרבת לספר בשל מה הסער הגדול הזה", מספרת בעלת הבית, "פתחתי את דלת הבית ושאלתי את אדון ברסקי, שמא גידף מר עלובה זו, או אולי נזף בה שתמהר לפתוח את הדלת", תוך שהסברתי לו, כי עדינה ושברירה היא עוזרתנו הנאמנה, ולא מן הראוי היה לנהוג בה כך.

"חלילה", השיב, "מאומה לא אמרתי מאשר את שם משפחתי. נשאלתי מעבר לדלת "מי זה?" וענה עינתי "כאן ברסקי".

לו ימי, הרהרתי לעצמי, טיפילתי במבוקשו של ברסקי זה, ולאחר שנפנה הלה, שבתי אל

דף כט/ב ותקבר שם מרים

שיניים תותבות וקוצבי לב

בסוגייתנו מבואר, כי המת ותכריכיו אסורים בהנאה. הראשונים נחלקו אם הלכה זו נאמרה גם לגבי מת נכרי (עיי' תוס' ב"ק ז'א ד"ה "שהשור" ו"בית יוסף" י"ד סי' שמ"ט בשם הרשב"א. ראה עוד בספר המפתח ב"ק שם), ולהלכה נפסק כי דין זה גם נאמר לגבי מת נכרי ("שולחן ערוך" י"ד סי' שמ"ט).

מלבד איסור התורה על על שימוש במת ובתכריכיו, ועל ההנאה מהם, גזרו חז"ל, כי גם חפצי נוי הקשורים לגופו, כגון, פאה נכרית, אסורים בהנאה, שמא המשתמשים בהם גם יבואו להשתמש במת ובתכריכיו (ש"ך ס"ק ו').

שיני הזהב בגיטו קובנא: בדרך כלל, הלכה זו אינה באה לידי ביטוי בחיי היום יום - מי הוא זה אשר יבקש ליהנות מן המת או מחפצים המחוברים לגופו. אולם, בימי השואה הנוראה, כאשר מפעם לפעם כלואי גיטו קובנא יצאו ממחבואיהם, נגלו מחזות מחרידים לעיניהם: שלדי אדם, גולגולות ועצמות היו זרוקים בהריסות הבתים, אשר הוצתו על ידי הגרמנים ימ"ש. במקום גם נמצאו שיניים תותבות עשויות זהב, והגאון רבי אפרים אשרי מפליטי הגיטו, התבקש לחוות את דעתו אם מותרת ההנאה מזהב זה [אודות רבי אפרים וספרו "מעמקים", ראה בהרחבה בגליון 202].

שני סוגי שיניים תותבות: רבי אפרים השיב להם (עפ"י הסוגיה בערכך ז'ב ושו"ע שם סעי' ב'), כי יש להבדיל בין סוגים של שיניים תותבות. יש מהן, הנעשות כציפוי על שן טבעית וקבועות בפה, ואלו אסורות בהנאה, שכן, הן נחשבות כחלק מגופו של המת. אולם, שן תותבת הממלאת את החלל שנוצר בשל נשירתה של שן אחרת, ואינה קבועה בפה, אינה נחשבת כחלק מגוף המת ומותרת בהנאה.

הפוסקים גם דנו אודות מיחזור קוצבי לב, אשר עלותם גבוהה. היו רופאים שהציעו להוציא את קוצבי הלב מגופם של נפטרים שהושתל בהם קוצב לב ולהשתילם בחולים אחרים. הגאון רבי יצחק וויס זצ"ל (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ז סי' ק"א) פסל את הרעיון, מאחר שקוצבים אלו מחוברים לגוף, וממילא אסורים בהנאה ובשימוש כדין הנפטר עצמו [זאת, מלבד איסור ניוול המת].

חתימה על טופס לפני הניתוח: לעומתו, הגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג שליט"א (שו"ת "ציץ אליעזר" חלק י"ד סי' פ"ג) יעץ, להחתים את המיועדים להשתלה על טופס הכולל הצהרה כי הם מקבלים את קוצב הלב בהשאלה, וכי הם מצווים, להפריד את הקוצב מגופם לאחר מותם. זאת, על פי פסקו של ה"שולחן ערוך" (י"ד שם סעי' ב'), המתיר להשתמש באביזרים המחוברים למת, אם טרם מותו הוא ציוה שינתקו אותם ממנו לאחר פטירתו. [ועיי' מש"כ לעניין ניוול המת, ובאופן שאין אפשרות להחתימו].

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק מן** ז"ל
ב"ר משה רפאל ז"ל
נלב"ע י"א ניסן תשנ"ו
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י מרת **גאולה מן** תחי'
ומשפ' שיחיו רמת גן

לעילוי נשמת

מרת **יענטה יהודית לינצר** ע"ה
ב"ר חיים אשר אנשיל זאב ז"ל
נלב"ע י"ג ניסן תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בנה ידידינו
הר"ר **שמואל לינצר הי"ו**
ומשפ' שיחיו פ"ת

לעילוי נשמת

מרת **חנה שנור** ע"ה
בת הר"ר חיים יעקב ז"ל
נלב"ע י"א ניסן תשכ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בנה ידידינו
הר"ר **אבי שנור הי"ו**
ומשפ' שיחיו - סביון

לעילוי נשמת

נשמת אדם

מרת **רחל בריינדל הרטמן** ע"ה בת הרב אליהו מרדכי זוננפלד ז"ל
נלב"ע י" ניסן תשנ"ה **ת.נ.צ.ב.ה.**
הונצחה ע"י בעלה ידידינו הר"ר **מרדכי הרטמן** ומשפ' שיחיו סאן פאולו ברזיל

נר ה'

דף כט/ב לה/א לו/א

גזירות ותקנות חז"ל ומה שביניהן

דפים אלו עוסקים בתקנות חז"ל, בגדרן ובהיקפן. אמרנו "תקנות", אך לאמיתו של דבר, הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה) מחלק את הדינים וההלכות מדרבנן ל"גזירות" ול"תקנות". ה"גזירות" הן אלו אשר נקבעו כסייג לתורה, כגון אלו שסוגייתנו עוסקת בהן: האיסור לאכול פת עכו"ם, לשתות יין ושמן של גויים, ועוד. ואילו ה"תקנות" הן הלכות, מצוות ומנהגים שנתקנו על ידי חז"ל ולא באו כתוספת למצווה מסויימת, או לאיסור מסויים, אלא נועדו לנהל את חיי האדם על פי הדת היהודית באופן כללי. כגון, "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג" (מגילה ד/א). תקנות חז"ל בכתובה וכדומה, ומנהג ערבות בהושענא רבא.

התורה הקדושה, היא שהעניקה לחכמים את כוחם לגזור ולתקן. בצוותה (ויקרא יח/ל) "ושמרתם את משמרת יי" - "עשו משמרת למשמרת יי" (יבמות כ"א), קבעה התורה שחכמים יקבעו גדרים וסייגים לשמירת דיני התורה כראוי. כמו כן, דרשו חז"ל (שבת כ"ג) כי הפסוק (דברים ל"ב) בא לומר, שחכמים גם רשאים לתקן מצוות ואיסורים שאינם באים כסייג למצוות התורה, כגון, חנוכה וכדומה. ההבדל בין "גזירות" ל"תקנות" בא לידי ביטוי בדברי בעל ה"תוספות יום טוב" (סוטה פ"ד משנה ג') שכתב, כי ה"גזירות" חמורות מן ה"תקנות", משום שתפקידן לשמר את מצוות התורה. דוגמה לכך ניתן למצוא בהלכות סוטה, בהם נאמר כי אף שמי סוטה אינם בודקים אשה שבעלה חטא, כמאמר הפסוק (במדבר ה/א) "ונקה האיש מעון", ואף אם הוא עבר על גזירה מדרבנן, הרי הוא נחשב חוטא. אולם, אם הבעל עבר על תקנה מדרבנן, הוא לא נחשב כחוטא לעניין זה, אף שכמובן, כל העובר על דברי חכמים, בין גזירותיהם ובין על תקנותיהם, עובר על "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (רמב"ם בהקדמה ל"יד החזקה").

מאימתי החלו חז"ל לתקן ולגזור? כאמור, תקנות רבות כבר מיוחסות למשה רבינו ע"ה! מה: לשאול ולדרוש בהלכות חג בחג, נוסח הברכה הראשונה של ברכת המזון, שבעת ימי המשתה ושבעת ימי אבלות (ירושלמי ריש כתובות) ועוד. למען האמת, התקנות אף קדמו למתן תורה. כידוע (ברכות כ"ב), האבות תקנו את תפילות שחרית, מנחה וערבית, ובסוגייתנו (ל"ב) אנו למדים, כי בית דינו של שם גזרו שלא לישא "קדשה", ומשום כך רצו לשרוף את תמר. אולם, למרות זאת, אין חיוב לציית לתקנות אלו שקדמו למתן תורה, לולא שחז"ל חזרו ותקנום (מהר"צ חיות ברכות כ"ב).

המעניין בכך הוא **שיתכן דין דרבנן המוזכר בתורה**, שהרי, כאמור, התקנות קדמו למתן תורה. משום כך אף שמצאנו בתורה שהתייחסו לתקנת בית דינו של שם, או לתקנותיו של משה (ראה מגילה ל"ב) - מכל מקום אין להן תוקף של "דברי תורה" אלא של "דברי סופרים" (עיי' רמב"ן בהגותו לס' המצוות, שורש שני, ד"ה וכן מה שכתב הרב בעיקר הראשון ועיי' בב"ח ס"י תרפ"ה ובברכ"י אר"ח ס"י קל"ז).

מן המשא ומתן בתלמוד על תקנות חז"ל וגזירותיהם אנו למדים, כי הם הקדישו זמן רב וחשיבה מעמיקה, עד שקבעו תקנה או גזירה מסויימת. מעניין לציין, את דברי הנשר הגדול, הלא הוא הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') כי גזירות חכמים ותקנותיהם עולות "לאלפים רבים"!

דף ל/א יין מבושל אין בו משום יין נסך

יין מפוסטר - התהליך והשלכותיו ההלכתיות

כידוע, יין נסך, היינו, יין שניסכוהו עובדי אלילים לעבודה זרה, אסור בהנאה מן התורה. גם "סתם יינם" של גויים, וכן יין של יהודי שנגע בו גוי, מכונה בשם "יין נסך", אף שלא ניסכוהו לעבודה זרה [לגבי איסור ההנאה ממנו, נפרט אי"ה בשבועות הבאים]. אולם, בסוגייתנו מבואר, כי יין מבושל אינו נאסר במגע ידו של הנכרי, ובטעם הדבר נחלקו הראשונים. יש הסוברים, כי ביטול היין פוגם אותו, ומאחר שאין הוא יין משובח, שוב אין מנסכים אותו לעבודה זרה, ועל יין מעין זה לא גזרו חז"ל (מאירי כ"ב) וכן משמעות הרמב"ם ה' מאכלות אסורות פרק י"א ה"ט). לדעת ראשונים אחרים, חז"ל לא גזרו את תקנתם על יינות שאינם שכיחים, ובכלל זה יין מבושל שאינו שכיח מאחר שכאמור, טעמו נפגם (רא"ש פ"ב ס"י י"ב, ברמב"ן ל"ב).

בימינו נוהגים היקבים לפסטר את היין כדי למנוע את תסיסתו ולאפשר את שמירתו לאורך ימים. הפסטר נעשה על ידי חימומו בתוך מערכת צינורות אטומה, עד הגיעו לחום של כשבעים מעלות צלסיוס. נוכח התפתחות זו בתהליך ייצור היין, נדרשו הפוסקים לחוות את דעתם, אם יין מחומם זה, נחשב כיון מבושל, אשר אינו נאסר במגע של נכרי.

ובכן, לכאורה הדעת נותנת (עיי' שו"ת "מנחת שלמה" ח"א ס"י כ"ה), כי אין להחשיב יין מפוסטר כיון מבושל. שכן, ביטול היין גורם לאידיי של חלק מן הכהל ועקב כך לפגמת טעמו של היין, מה שאין כן ביין מפוסטר, אשר מלבד מומחים של ממש לענייני יין, אדם מן השורה אינו מרגיש בכך שהיין פוסטר. ומאחר שטעמו של יין מפוסטר נותר כמות שהיה טרם חימומו, אין להתייחס אליו כאל יין מבושל, ובפרט שהרי בימינו יין מפוסטר שכיח הוא וממילא, יש לאוסרו במגע של נוכרי. אולם, יש מפוסקי זמנינו

העוזרת שנתרצתה לפתוח בפני את צפונות ליבה.

שם משפחתה של אימי הוא ברסקי", פתחה ואמרה. "נוכריה אני מבטן ומלידה, כך יודעת אני מאז היותי ועד היום הזה. אך מששמעתי יהודי המצהיר מעבר לדלת כי שם משפחתו זהה לשם משפחתה של אימי, נעמתי. מחשבה זריזה חלפה במוחי כהבזק אור, שמא גם אני יהודיה? אולי הלא אני כה אוהבת אתכם, את העם היהודי. מיום הכירי את הליכותיהם ואת מנהגיהם, אני חשה כמיהה וכיסופין לדתכם, היתכן שגם אני יהודיה?

מחשבה מרגשת זו, פרצה את סכר דמעותי. לא דמעות של צער, חלילה, היו אלו, כי אם דמעות גיל. אולי אני יהודיה. אולי.

באותו יום, בשעת לילה מאוחרת, לאחר שנדמוהי הדי הכאות המן בעיר הצהלה והשמחה, נועדתי בשנית עם "וינה", אשר סיפרה לי, כי אמה שומרת זה שנים על בית הקברות של חסידות ויזניץ ברומניה, בתור נוכריה כמובן, מטפחת אותו, דואגת לבאים בשעריה, ומשמרת את המקום.

טלפני אליה, טלפניי, דחקתי בה, "הבה נשמע את אשר בפיה".

המולת החג השכיחה במהרה את מאורעות היום החולף. "וינה" לא שבה לשוחח על הנושא הרגיש, לא הזכירה אותו אף לא פעם אחת, ואני הנחתי לה.

לאחר למעלה מחודש ימים, בתום חג הפסח, הודיעה לי "וינה" כי היא חוזרת לרומניה. שבה לבית אמה.

באותה הזדמנות היא חשפה בפני, כי היא שאלה את אמה לפשר מוצאם ולמקור שם משפחתה היהודי, לכאורה. אך זו התחמקה, "זה לא בשביל הטלפון" ענתה לי.

אני נוסעת לדבר איתה פנים אל פנים, לא בטלפון, אמרה וינה, נפרדה, והמריאה לרומניה מתוך תקווה להתחקות אחר מוצאה. **סוף דבר**, מורי ורבותי, גילתה גברת ברסקי הקשישה לבתה וינה, כי היא בת לעם הנבחר! וינה אשר התוודעה לעמה באופן כה מפתיע ובטלי צפוי, ביררה וחקרה אחר שורשי משפחתה וגילתה כי אה אמה מתגורר עם משפחתו בקנדה, והיגרה לשם כדי להתגורר בקרבת משפחתו העניפה.

מעשה מדהים, אכן. יהודי, למוד ניסיון חיים ששמע את המעשה הפטיר, כי אם הקב"ה מסובב כל הסיבות, גלגל וסייב בדרכים שונות כדי להחזיר את בתו האובדת לכור מתחבתה. עלינו, הזוכים לשהות ליד דף הגמרא, להתחזק ולהתאמץ יותר, שהרי אנו כבר כאן, בהיכלו של מלך, אין אנו צריכים לעשות דרך כה ארוכה, פשוט להושיט את היד ולהרבות את הזכויות על ידי קיום מצוות, מעשים טובים ולימוד התורה הקדושה.

.....
המעניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93
.....

בברכת התורה העורך

פנינים

דף לב/א העיד שמעון בן גודא

החלפת א ב ע

הלכה מעניינת בהלכות גיטין הוציא הסוגייתנו הגרי"ל בטלן בספרו שו"ת "זכר יהודה" (סי' נ"א).

בספר תורה אין להחליף א ב ע וההיפך (שבת ק"ג), אף על פי שקריאתן דומה (רש"י שם). אולם, לדעתו, בגיטין אין להקפיד על כך. שכן בגמרתנו סברו, ששמעון בן גודא הוא שמעון בן גודע ורק בתירוץ השני בגמרא אמרו שאין זה אותו אדם... (מובא באנציקלופדיה לתלמודית ערך א).

דף לה/ב רבי ובית דינו התירו השמן שלהן

הגרי"ז לא נחרד מפני האיסור אלא מפני ההיתר...

בשיחה מסוימת אודות כשרות שמנים. חייה היגר"ז מבריסק צ"ל את דעתו, כי שמן חוץ לארץ עדיף על שמן מתוצרת הארץ מפני

טעמים שונים.

אחד מהנוכחים העיר: הלא זהו שמן עכו"ם! בשמנו הגרייז את השאלה נרתת כל גופו והוא נחרד מאד.

תלמידו הגרייז שלינגר שליט"א, והמספר על כך, מסביר: הגרייז לא נחרד משום חשש איסור שמן עכו"ם, אלא ההיפך, מפני הרמב"ם (פ"י מהל' מאכלות אסורות הל' כ"ב) הכותב: "שמן של גויים מותר, ומי שאוסר **הרי זה עומד בחטא גדול** מפני שהמורה על פי בית דין שהתירוהו... זה מה שהרתית את הגרייז, החטא הגדול של אותו שואל... (רשימת הנהגות וזכרונות)".

דף לה/ב מה ראו חכמים לאסור

מותר היה לאכול מלחמם של המואבים?

כלל הוא, שבדבר המפורש בתורה לחיתר, אין חכמים יכולים לאסורו - כך ייסד רבינו הטי"ז (יו"ד סי' קי"ז). על פי זאת הקשו אחרונים רבים, היאך אסרו חכמים פת עכו"ם, הרי מפורש בתורה (דברים כ"ד) "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' על אשר לא קידמו אתכם **בלחם ובמים** בדרך בצאתם ממצרים". הרי לנו, שנענשו מואב על שלא האכילו את בני ישראל מלחמם?

הגאון רבי יוסף שוורץ מיישב זאת בספרו "נגני יוסף" (סי' ע"ז וסי' קמ"ב) בשני אופנים: ראשית, הרי יש אופנים שבהם מותר לאכול לחם של נכרי, וכגון, כאשר מבשלים אותו לאחר אפייתו, משום שבישולו מפקיעו מתורת לחם (עיי' "הלכות קטנות" ח"ב סי' פ"ג). בנוסף לכך, הרי טענת התורה היא כלפי עמון ומואב על אשר לא קידמו את בני ישראל, והם, הרי לא למדו וידעו שפת עכו"ם אסורה ומכאן תוקף הטענה עליהם...

דף לה/ב ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלגין לו. רש"י: כשהוא מלמדן

ללמד כדי ללמוד

היינו, פירש ה"בן יהוידע", מידה כנגד מידה: נגד זאת שפתחת לבבות אחרים כשלימדת אותם - יפתח הקב"ה את לבבך בדברים שתומים ולא תצטרך ללמוד מאחרים. **ואכן**, בספר "אור אברהם" מפרש, כי הרמב"ם בפתיחה להלכות תלמוד תורה הזכיר אך את מצוות לימודה ולא את המצוה ללמודה לאחרים, כי הלימוד לאחרים הוא חלק מהמצוה ללמוד בעצמו: אם לא תלמד לאחרים - לא תדע דברים רבים בלמודך שלך...

דף לה/ב חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו

ואין ישראל רואהו...

בהיות האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זיע"א בגיטאות, היו יהודים שהתמסרו להמצא לו כוס חלב מדי יום. יהודי אחד היה יוצא במסירות נפש לחצרו של אכר שהיתה ברשותו פרה, והיה נוכח בעת החליבה. לאחר מכן היה מבריא את החלב פנימה ומניחו ע שולחן האדמו"ר לארוחת הערב.

פעם אחת נבצר ממנו - מפני השמירה החזקה - לצאת אל האכר בזמן, ומשום כך כשהגיע כבר הגיש לו האכר את הכוס מלאה חלב. נמלך בדעתו, כי מאחר וחובה על הרבי לשתות חלב מפני פיקוח נפש, יגישנו לו גם היום. ואכן, כהרגלו מדי יום, הניח את החלב על השולחן מבלי לומר דבר.

כשעבר כעבור זמן מה, נוכח לדעת כי החלב עדיין עומד על מקומו. לאחר שעבר זמן ניכר ועדיין החלב לא נשתה, החליט להגישו לידו הרבי, אלא שאז עשה הרבי איזו תנועה בלתי זריזה והחלב נפל ונשפך. אז שאל את הרבי מדוע לא שתה את החלב, והרבי ענה: **לא ראיתי שום חלב לפני...**

הלא סח לרבי את כל המעשה, והרבי אמר: הלא אמרו "חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו" - מי שעניי ישראל לו אינו רואהו כלל... (מענינה של משנה)

דף לז/א ועל דיקרב למיתה הסאב

טעם חומרת טומאת מת

כידוע, וכמוכח גם מסוגייתנו, טומאת מת היא החמורה שבכל הטומאות. מדוע? טעם מעניין כותב החזקוני: כדי שלא יהיו בני אדם מצויים

המצדדים להקל, מאחר שחז"ל לא גזרו על יין מבושל, אין לנו להוסיף על הגזירה אף על פי שהשתנו הנסיבות (עיי' שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"ב סי' נ"ב, ושו"ת "ביע אומר" ח"ח יו"ד סי' ט"ו).

אלא, שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שם) כתב, כי לדעתו, לאחר התבוננות בדברי הראשונים, אין להקל בזה. שהנה, נחלקו הראשונים מהו יין מבושל. יש המחמירים כי יין מבושל הוא זה שבושל לחלוטין ("אור זרוע" ע"ז פ"ב אות קנ"ה), או אף כאשר הוא התעבה מחמת שנוזלים התאדו ממנו. אולם, יש הסוברים, כי די בכך שהיין רתח פעם אחת והתמעט מעט, כדי שייחשב כיין מבושל (עיי' רמב"ן בסוגייתנו, ורשב"א "תורת הבית" דף ג/ב בית חמישי שער ג'). להלכה, פסק ה"שולחן ערוך" (יו"ד סי' קכ"ג סעי' ג') כדעה המקילה, כי די ברתיחה הממעטת את כמות היין כדי להחשיבו כיין מבושל. מעתה, קבע הגרש"ז, מאחר שתהליך הפיסטור נעשה בתוך צינורות אטומים ולדעת מומחים רבים אין היין מאבד מכמותו ומאיכותו בשל כך, אזי היין המפוסטר אינו נחשב כיין מבושל ולפיכך, מגע של גוי בו אוסר אותו. כדעתו גם פסקו הגרייז אלישיב שליט"א (קובץ תשובות סי' ע"ה ע"ו), והגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (שו"ת "אור לציון" ח"ב פ"כ אות י"ט במקורות ובביאורים שם).

דף לא/א הכל משתמר בחותם אחד

חותמות על מוצרי מזון

בסוגייתנו מבואר, כי חכמים תקנו שיש לחתום מוצרי מזון המצויים בהישג ידו של גוי והוא עלול להחליפם במאכל אסור. תפקידו של החותם הוא, איפוא, להעניק הגנה סבירה לבעל המאכל, לבל יוחלף מאכלו באחר ללא ידיעתו. לפיכך, אם שכחו לחתום דבר מאכל, ולנכרי ששהה בקרבת מקום אליו היתה אפשרות להחליפו, אזי, אם קיים חשד סביר שהגוי החליף את המאכל משום שבכך נגרמה לו טובת הנאה, ובעל המאכל אינו מסוגל לזהות את מאכלו, המאכל אסור באכילה.

לגבי חתיכות דג, בשר, יין ותכלת החמירו חכמים וקבעו, כי אין די בחותם אחד (לקמן ט"א, ב). בטעם הדבר נחלקו הראשונים. לדעת רש"י (שם ד"ה "אסורין") כיון שדמיהן יקרים, קיים חשש גדול יותר שהנכרי יטרח לזייף את החותם הבודד ולהחליף מוצרים אלו באחרים. ואילו לדעת הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פרק י"ג הל' י'), חז"ל החמירו במוצרים אלו, מפני שהנכשל בהם עובר על איסור מן התורה.

מוצרים שערכם ירד, זקוקים לחותמת? למחלוקת זו השלכות הלכתיות כבדות משקל. וכגון, בתקופה של ירידה במחירי אחד מן המוצרים הללו, אזי, לדעת רש"י, שוב אין צורך בשני חותמות ודי בחותם אחד. אולם, לדעת הרמב"ם, מאחר שהדבר אסור מן התורה, עדיין יש צורך בשני חותמות. מצד שני, בתקופה בה עולים מחיריהם של מוצרים אחרים, אזי, לדעת רש"י, גם לגביהם יש צורך בחותם כפול (רמ"א "תורת חטאת" כלל ל"ב דין י' ו"שולחן ערוך" סי' קי"ח סעי' ב'), אך לדעת הרמב"ם, כל עוד אין איסור מן התורה, אין צורך בשני חותמות. להלכה "שולחן ערוך" יו"ד סי' קי"ח סעי' א') נפסק כדעת הרמב"ם [עיי"ש עוד שהביא אפשרויות לסמוך על חותם אחד גם בדאורייתא. וכתב הרמ"א שבדיעבד ניתן לסמוך על ר"ת הסובר כי רק בישראל חשוד יש צורך בשני חותמות ולא בנכרי].

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"א סי' נ"ו) מדגיש, כי הצורך בשני חותמות למאכלים מסויימים, מתייחס לחותמות אשר אמינותם אינה מוחלטת. אולם, חותמת שאינה ניתנת לזיוף, די בה כדי לחתום בשר ויין, ובמקרה זה אין צורך בשני חותמות.

סוגי החותמות והזיופים לדורותיהם: מכאן, נעבור לצורות החותמות אשר נהגו להשתמש בהם במהלך השנים. בגמרתנו מוזכרות שש צורות של חותמות: טיחה בטיט, פקק, קשר, סימן, מנעול ומפתח. לאחר חתימת התלמוד נוהגים היו להטביע על גוף המאכלים, כגון, גבינות וכדומה, את צורת האות "חתי" - חותם, או את האות "כף" - כשר (שו"ת הרשב"א ח"א סי' ק"ט). באותה תקופה לא ידעו הגויים את אותיות לשון הקודש, וממילא לא התהוו חששות לזיוף חותמות אלו (עיי' רמ"א יו"ד סי' ק"ל סעי' ח'). בדורות מאוחרים יותר, היו נוכרים שהתוודעו לאותיות לשון הקודש, ועקב כך פחתה מהימנותם של חותמות אלו שניתנו לזיוף בקלות רבה ושוב אין הם נחשבים כ"חותם" (שו"ת לבושי מרדכי" תליתאה יו"ד סי' ז'). מיני אז, ובד בבד עם התפתחות התעשייה, החלו להשתמש בתוויות, בניירות או בחרסים שהודבקו למוצרי המזון או לאריזתם, ושעליהם נכתבה או הוטבעה המילה "כשר" או המילה "חותם" (פרישה סי' ק"ל ס"ק ט"ו). כאשר השתכללו אמצעי הזיופים וגם מהימנות חותמות אלו התערערה באופן ניכר, קיבל כל שוחט ובודק חותמת אשר בה הוטבעה חתימתו, והוא הטביע אותה במוצרים שיצאו מתחת ידו (שו"ת "גבול יהודה" סי' כ' ועוד).

הפוסקים מציינים, כי אף שגם חותמת השו"ב ניתנה לזיוף, סמכו היהודים על חששם של הנוכרים לזייף את חותמתו של ה"שוחט ובודק" מחמת אימתם מן השלטונות אשר נקטו ביד קשה נגד הזייפנים. לעומת זאת, לא הקפידו השלטונות על נוכרי שכתב "כשר" על מאכל אסור, שכן, מבחינתם לא היווה הדבר זיוף (עיי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' י"ב, שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' י' ושו"ת "זכרון יהודה" יו"ד סי' ה').

הרבה אצל מתיכם ויצטערו יותר מדי!...

דף לה/א מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה

תהליך ייצור הגבינה והשלכותיו על גבינות של גויים

סוגייתנו עוסקת בתקנת חכמים, שאסרו לאכול גבינה של גויים. טעמים רבים נאמרו לגזירה זו בסוגייתנו, ולהלכה (רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ג, "שולחן ערוך" יו"ד סי' קט"ו סעי' ב'), נפסק כטעמו של שמואל: "מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה". כדי לתרגם את הדברים לגבינות בנות ימינו, עלינו לחדור לרזי ייצור הגבינה.

גיבון אנזימטי: רוב הגבינות המלוחות והקשות מיוצרות בשיטת ייצור המכונה "גיבון אנזימטי". בעבר נהגו לאכסן את החלב הטרי בעור קיבת עגל יונק, ובמשך הזמן הפך החלב לגבינה. ההסבר המדעי לכך הוא, שבמיצי קיבתו של העגל מצוי אנזים בשם 'כימוצין' הגורם לביקוע חלקיקי החלבון שבגבינה. חלקיקים אלו נפרדים מהחלב המימי ושוקעים בתחתיתם, והם הם הגבינה. אף כיום מיוצרות גבינות רבות באירופה על ידי הוספת אנזים זה לתוך החלב, ולעיתים נעשה שימוש באנזים בשם "פפרין", המופק מקיבת עגל בוגר יותר או מחזיר, או בשניהם גם יחד, ב"פפרין" וב"כימוצין". זהו, פשרה של תקנת חז"ל שאסרו גבינת עכו"ם משום שהגוי אשר כל הבשר שברשותו טרף, מגבן את גבינותיו בקיבת נבילה.

בנוסף, ניתן לבצע את פעולת הגיבון בשיטה זו גם על ידי הוספת אנזימים צמחיים, חלף האנזימים הטבעיים. מאחר שבאופן זה, אין האדם אוכל מוצר מזון הכולל חלקים מבעלי חיים האסורים באכילה, טעם תקנת חז"ל לאסור את גבינות הנוכרים אינו קיים. האם מותר לאכול גבינות אלו?

לדעת הרמב"ם (שם הל' י"ד) וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" שם): "אפילו העמידוה בעשבים אסורה". זאת, מפני שחז"ל גזרו איסור אכילה על כל הגבינות המיוצרות על ידי הגויים, מחשש לאכילת גבינה שנעבדה בדבר טמא. הרמ"א (שם) מוסיף וכותב, כי אם יהודי נוכח בעת פעולת הגיבון על ידי הנוכרי, מותרת הגבינה באכילה, "וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו". אולם, השי"ך (ס"ק כ'), חולק עליו ופוסק, כי היתר זה של ישראל עומד על גביו של הנוכרי אינו נזכר בתלמוד כי אם לגבי חלב עכו"ם ולא לגבי גבינת עכו"ם, ולפיכך, אין להתיר גבינה שנעשתה על ידי עכו"ם בנוכחות יהודי, אלא כאשר הגבינה שייכת ליהודי. בימינו, ניתן להבחין בגבינות מסויימות שעל גביהן מופיע הכיתוב: "גיבון ישראלי", לאמור, פעולת הגיבון נעשתה על ידי יהודי (ראה "בנתב החלב" עמ' 47-53).

גיבון חומצתי: עד כה עסקנו ב"גיבון אנזימטי" אשר בו משתמשים לייצור רוב הגבינות הקשות והמלוחות. שיטת גיבון עתיקה נוספת, מכונה בשם "גיבון חומצתי", ומשמשת להפקת גבינות רכות. גיבון זה נעשה על ידי העמדת החלב לזמן מה ללא קירור, או על ידי הוספת חומרים מחמצים, כך שהרכבו של החלב ומבנהו משתנים, וחלקיקי החלבון שוקעים ונאחזים זה בזה.

המותר לאכול "גבינת עכו"ם"? נזכיר, כי טעמם של חז"ל לאסור גבינת עכו"ם באכילה התבסס על החשש משירבוב חומרים של טריפות ונבילות לתוך הגבינה. ואילו בייצור זה, אין כל חשש לכך. האם גבינות אלו מותרות באכילה גם כאשר הן יוצרו על ידי נוכרי? בעל ה"חכמת אדם" (כלל נ"ג סי' ל"ח) ובעל ה"ערוך השלחן" (יו"ד סי' ט"ו סעי' ט"ז) פסקו, שאין לחלק בין הגבינות, ואף "גבינה פשוטה שלנו שאין בה העמדה כלל, מכל מקום האיסור במקומו עומד".

"גבינה בשם קאצעז טשיז": לעומת זאת, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"ב סי' מ"ח, וכן משמע בשו"ת "זבחי צדק") כתב, כי אין למחות באלו שאוכלים "גבינה בשם קאצעז טשיז" - קוטג' - של נכרים, אף שאין ישראל נוכח בתהליך הגיבון. לדעתו, יש לחלק בין הגבינות הקשות שנאסרו על ידי חז"ל, לבין הגבינות הרכות אשר מיוצרות בתהליך שונה וכלל אינן דומות לגבינות הקשות. לפיכך, ובצירוף סיבות נוספות, הוא הורה כי אין למחות במקילים, "אבל לפרסם שיש מקום להתיר, ודאי אינו מן הראוי".

כמובן, שיש צורך בתעודת כשרות לכל מוצר, אף לאותם המקילים, כדי לוודא שבתהליך הייצור לא נוספו לגבינה כל חומרים האסורים באכילה ליהודים.

לסיכום: הרוכש גבינה שאין עליה תעודת כשרות, מסתכן באכילת גבינה שיש בה חזיר, מקקים, או שאר מרעין בישין. יש לציין, שגופי כשרות רבים בחו"ל, המקילים בשימוש בחלב נכרי בימינו, נהגו לתת הכשר לגבינות קוטג' גם ללא משגיח קבוע ובלי לדרוש גיבון ישראל. וגם המקפידים על חלב ישראל, יש מהם שאים מקפידים על משגיח קוע ועל גיבון ישראל. לעיתים, בגבינות המצויין המצויין על גבי עטיפתן "גיבון ישראלי", יוצרה הגבינה. הרוצה להדר, איפוא, יקפיד על רכישת גבינה שמצויין על גביה כי היא מחלב ישראל ונעשתה בגיבון ישראל ("בנתב החלב" 43-47, הרב יעקב בורו שליט"א).

נקודות הפצה בחו"ל

אצות הברית: ניתן לקבל את הליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218
ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
אנגליה: לונדון: יחזקאל אברט 07976402928
מנצ'סטר: שמואל קאהן 0161-2744160
קנדה: מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
טורונטו: הר"ר דניאל כאהן 416-182-3848
אוסטרליה: הר"ר יחזקאל בראון 613-95300217
בלגיה: הר"ר יעקב סנדרוביץ 0475-263759
ברזיל: הר"ר יחזקאל פסטרנק 011-30513955
ונצואלה: הר"ר סעדיה שוקרון 552-66-25 (0058212)
מכסיקו: הרב שאול מלאה 052-251-02-46 (0052555)
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030

"מאורות הדף היומי"

בית המדרש למגיד שיעור דף היומי, סוכטשוב

בשורה לתושבי רמות ב' י-ם

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה

לייסד שיעור חדש בדף היומי

בביהכ"נ "מצפה רמות"

(קהילת ויצ"ו)

לאחר תפילת ערבית בשעה 19:30

ע"י מגיד השיעור

הרב חיים ריזל שליט"א

מרבני בית מדרשנו

הציבור מוזמן

"מאורות הדף היומי"

בית המדרש למגיד שיעור דף היומי, סוכטשוב

בשורה לתושבי אור יהודה

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה

לייסד שיעור חדש בדף היומי

בביהמ"ד "חסדי שמחה"

רח' סוכנות יהודית 2

בשעה 19:30 - 20:30

ע"י מגיד שיעור

מרבני בית מדרשנו

הציבור מוזמן

לעילוי נשמת

הר"ר ברוך לורנר ז"ל

ב"ר יונה ז"ל נלב"ע י"ב ניסן התשל"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בתו וחתנו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר גרשון ב"ר בצלאל ז"ל

הר"ר יהודה ב"ר אליהו ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י משפחותיהם

לעילוי נשמת

הר"ר יצחק ישראל

קנופף ז"ל

בהר"ח יונה צבי הלוי ז"ל

נלב"ע י"א ניסן תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו